

Alina OSTAPOV

Tendențe în arhitectura și urbanismul Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești

doi.org/10.5281/zenodo.3938590

Rezumat

Tendențe în arhitectura și urbanismul Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești

Acest articol examinează tendințele în arhitectura și urbanismul Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești (RSSM) prin intermediul politicilor și legislației, urmărind expunerile participanților la Congresele Uniunii Arhitecților (UA), evenimente periodice, la care participau toți arhitecții uniunii și invitații din diferite domenii: conducători de Partid și Guvern, miniștri, lucrători ai organizațiilor de construcții, tipografi, scriitori, artiști, lucrători ai instituțiilor de proiectare, ai organizațiilor publice și oaspeți din alte republici ale Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste (URSS).

Cercetarea este periodizată cronologic prin studiul stenogramelor Congreselor UA. Acestea înregistrau evenimentele integral, de la raportarea sistematică a activităților arhitecților și a profesiunilor conexe (privind urbanismul, arhitectura, restructurarea instituțiilor, calificarea specialiștilor, cercetările în domeniu și altele), urmate de aprecieri sau critici atât din partea conducerii, cât și din partea specialiștilor, până la o serie de decizii urmate de a fi realizate. Arhitectul respectă politicile, neavând drept decizional, iar creativitatea se reduce la căutarea rezolvărilor socialiste perfecte.

Aceste documente reflectă dezvoltarea republicii prin palierul politic, legislativ și arhitectural-urbanistic, demonstrând strânsa legătură dintre guvernare și specialist prin reglementare.

Cuvinte-cheie: arhitectură, urbanism, RSSM, Congres, Uniunea Arhitecților, Hotărâre.

Summary

Tendencies in the architecture and urbanism of the Moldavian Soviet Socialist Republic

This article examines the tendencies in the architecture and urbanism of the Moldavian Soviet Socialist Republic (MSSR) through policies and laws, contained in the speeches of the participants in the Congresses of the Union of Architects, in periodic events, in which all the architects of the Union and invitees from different fields participated: Party and Government leaders, Ministers, workers of construction organizations, printers, writers, artists, workers of design institutions, public organizations and guests of the Union of Soviet Socialist Republics (USSR).

The research is chronologically organized, through the study of the transcripts of the UA Congresses. They recorded the events in their entirety, from the systematic reporting of the activities of architects and related professions (regarding urbanism, architecture, restructuring of institutions, qualification of specialists, research in the field and others), followed by appreciation or criticism from both leadership and specialists, up to a series of decisions to be made. The architect obeyed the policies, having no right to make a decision, and his creativity was reduced to the search for perfect socialist solutions.

These documents reflect the development of the country through the political, legislative and architectural-urban level, demonstrating the close connection between government and specialist through regulation.

Keywords: architecture, urbanism, MSSR, Congress, Union of Architects, Decision.

În prezentul articol ne-am concentrat asupra dezvoltării arhitecturale și urbanistice a RSSM, luând drept bază stenogramele Uniunii Arhitecților din RSSM (UA) și ideile generale ale discursurilor politicianilor și arhitecților, fără a intra în detalii, critica și aprecia activitățile sau proiectele arhitecturale.

La data de 13 mai 1945, consiliul de conducere a UA a transmis arhitecților sovietici o scrisoare prin care a semnalat următoarele: „să ținem minte că în prezent cuvântul *a construi* sună la fel de mândru ca în timpul eroic al războiului *a lupta*” [1, p. 45].

Urbanismul era sarcina principală a primului plan cincinal. Condițiile naturale (relieful, livezile, podgoriile, râurile), cercetarea patrimoniului și a tradițiilor, a materialelor de construcție specifice zonei, a metodelor în construcții au stat la baza planificării specifice a orașelor Moldovei: Chișinău, Tiraspol, Bălți, Tighina (Bender), Cahul, Soroca, Hâncești (Kotovsk), Călărași. De asemenea o mare atenție s-a acordat celor mai importante edificii publice și locuințelor. Pentru orașele RSSM erau aprobate trei proiecte-tip locative (ieftine cu un nivel, confort ridicat cu un nivel și locuințe cu două-trei niveluri) de către Comitetul în Arhitectură al Consiliului de Miniștri al URSS. La baza proiectării a stat: „utilizarea detaliilor-standard în construcții, acoperiș, pereți despărțitori, scări, tâmplărie (uși, ferestre, pardosea); reducerea maximă a zidăriei de perete pentru a economisi în transport; reducerea la maxim a tencuiei umede pe interior; reducerea sau chiar dezicerea de tencuială pe exterior; tipizarea detaliilor decorului arhitectural; posibilitatea mecanizării la maxim a construcției” [2, p. 38].

Al II-lea Congres al UA din RSSM din data de 22-25 iulie 1948 a fost axat pe „reconstrucția rapidă și edificarea nouă în orașele și satele republicii, crearea clădirilor publice confortabile, frumoase și amenajate, demne de epoca noastră eroică” [3, p.6], cu critici la realizarea programului cincinal postbelic și identificarea unor mari neajunsuri în creația arhitecților în raport cu ideologia sovietică. S-au construit și reconstruit multe edificii rezidențiale și clădiri publice, după care au urmat planurile de dezvoltare a țării. Multe orașe au primit scheme-planuri generale, însă nu toate proiectele au fost agreate de puterile politice, deoarece erau incompatibile cu principiile de bază ale arhitecturii sovietice. În discursul de inaugurare a tovarășului Korneev, vicepreședintele Consiliului de Miniștri, se menționează: „Arhitecții sovietici din Moldova trebuie și au posibilitatea să-și arate abilitățile creative și să le aplice în reconstrucția și dezvoltarea ulterioară a republicii noastre. Arhitectura Sovietică are un conținut profund ideologic, ce reflectă etapa de dezvoltare modernă a popoarelor Uniunii Sovietice. Ca urmare a muncii inspirate, conduse de Partidul bolșevic și personal de tovarășul Stalin, arhitecții și constructorii sovietici în cele mai bune lucrări ale sale au reflectat măreția epocii staliniste” [3, p.3], dar în lucrările arhitecților sunt multe neajunsuri și greșeli. Unii arhitecți au o atitudine insuficient de critică pentru moștenirea istorică și „mecanic transferă stilurile și imaginile arhitectu-

rale ale secolelor trecute în construcția edificiilor moderne ale republicii” [3, p.4], „în multe proiecte a fost criticat formalismul și pseudoinovarea (în prima variantă a proiectului Ministerului Industriei Alimentare, proiectul pieței centrale din or. Soroca și altele), gigantomania, transferul stilurilor secolelor trecute în arhitectura sovietică (proiectele caselor de cultură din Călărași, Ungheni și altele), excesele nejustificate în decor, care au dus la creșterea prețului construcțiilor și la prelungirea termenului de construcție” [3, p. 331].

Toate aceste neajunsuri au fost justificate prin educația ideologico-politică insuficientă a arhitecților, de aceea „toți arhitecții Uniunii s-au alăturat numărului de ascultători la Universitatea serală de marxism-leninism a Comitetului Municipal al Partidului Comunist din Moldova” [3, p.331].

Sarcinile stabilite de Partid și Guvern nu au fost îndeplinite totalmente și în următorii ani de creație. Al III-lea Congres al Uniunii Arhitecților a avut loc la data de 17-18 aprilie 1952. În această perioadă „nu s-a ținut cont de reducerea prețurilor construcțiilor și ridicarea nivelului de calitate, rezolvarea problemelor urbanistice, crearea integrității ansamblurilor, magistralelor, străzilor, cartierelor, piețelor...” [1, p. 179]. Unul din subiectele discutate la congres a fost construcția edificiilor cu mai multe niveluri pe perimetrul magistralelor orașelor. Magistralele principale au combinat funcțiile de străzi de paradă și artere de transport ale orașelor. De asemenea nu era organizată supravegherea de autor. S-a atras atenția asupra construcțiilor individuale, care trebuie să urmeze cu strictețe planurile generale.

O mare atenție se acordă autocriticii: „cel mai mare geniu al omenirii, purtătorul păcii, primul arhitect al comunismului, profesorul și conducătorul nostru, marele Stalin” spunea: „fără să observăm și să nu dezvăluim deschis și sincer, așa cum le convine bolșevicilor, neajunsurile și erorile din activitatea noastră, ne închidem drumul înainte. Dacă vrem să avansăm, trebuie să stabilim onestitatea și autocritica revoluționară ca una dintre cele mai importante sarcini. Fără aceasta, nu există nicio mișcare înainte. Fără ea nu există dezvoltare” [1, p. 187].

La Congresul al IV-lea al Uniunii Arhitecților din 22-23 octombrie 1954 s-a acordat atenție planificării raționale a apartamentelor, problemelor referitoare la comoditate, facilitare și economie. S-a criticat decorul exagerat, în același timp, nu s-au agreat clădirile „gri”. Edificiul trebuia să fie

Fig. 1. Sursa BNRM, *Строительная Газета*, Nr. 134, 10 noiembrie 1955, p. 2.

„econom, confortabil și frumos”. Se opta pentru utilizarea materialelor de construcție locale în exteriorul fațadelor. Printre primii, arhitecții sovietici au început să folosească „cotilețul” - „bloc de piatră moale (calcar), în formă de paralelipiped, folosit în calitate de material de construcție. Este răspândit în special pe teritoriul Republicii Moldova. O utilizare largă a acestui material la construcția clădirilor, a dat un colorit deosebit orașelor Moldovei” [4]. În edificiile de trei, patru și cinci niveluri. Piatra de Cosăuți și „cotilețul” erau folosite în variate tehnici: „zidărie curată, fără sudură la toate clădirile de pe strada Lenin și Pușkin 28, 30; în zidărie curată la etajele superioare cu filet și primul etaj decorat cu piatră de Cosăuți la clădirea locativă pentru lucrătorii Comitetului Central; zidărie curată îmbinată cu ceramică glazurată la Ministerul Industriei Alimentare; zidărie curată cu filet, cu colorit în adâncul loggiei și primul etaj în granit în casa de locuit cu 120 de apartamente și altele” [5, p. 71]. Dar în scopul economisirii și accelerării vitezei de execuție în construcții se adoptă Hotărârea Comitetului Central (CC) al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice (PCUS) privind „Introducerea pe scară largă a betonului armat economic prefabricat în construcții” și, astfel, în republică „se construiesc fabrici și depozite pentru producerea betonului armat, cu capacitatea totală mai mare de cincizeci de mii m² pe an, ceea ce va permite să lansăm cele mai ample activități de industrializare a construcției noastre” [5, p. 99].

Fig. 2. Sursa: BNRM, *Строительная Газета*.

Congresul al V-lea al Uniunii Arhitecților din 28-30 iulie 1955 continuă să pună în discuție activitățile și proiectele profesioniștilor, abordate detaliat, cu critici din partea politicului. Discursul lui Iudin, șef adjunct în arhitectură, care insistă: „Partidul și Guvernul nostru acordă o importanță deosebită domeniului proiectării și construcției capitale, problemelor de proiectare-tip, planificare și dezvoltare a orașelor din zonele populate, îmbunătățind calitatea construcțiilor și eliminând tot felul de surplusuri în proiectare și construcții” [6, p. 68], denotă legătura strânsă între factorul politic și profesioniștii din domeniu. Aceasta continuă prin reglementarea ulterioară: la data de 23 august 1955 CC al PCUS și Consiliul de Miniștri al URSS au adoptat Hotărârea privind „Măsurile de industrializare, îmbunătățirea calității și micșorarea prețului construcției”, Hotărârea Consiliului de Miniștri URSS din 24 august 1955 privind „Măsurile de îmbunătățire a activității organizațiilor de proiectare” și Hotărârea privind „Raționalizarea planificării, consolidarea managementului economic, disciplina financiară și îmbunătățirea devizului în construcții”.

Imperioasă a fost Hotărârea specială nr. 1871 privind „Eliminarea exceselor în proiectare și construcție”, adoptată la 4 noiembrie 1955 de CC al PCUS și Consiliul de Miniștri al URSS: „recent, Partidul și Guvernul au întreprins o serie de măsuri care vizează îmbunătățirea radicală a activității de construcții: personal calificat, format din muncitori, ingineri și arhitecți care înțeleg corect sarcini-

nile lor; construcția de clădiri și structuri rentabile care corespund cerințelor moderne și introducerea de structuri industriale și metode de lucru progresive în construcție. Succesele noastre în această chestiune ar fi fost mai semnificative, dacă acest lucru nu ar fi fost împiedicat de deficiențele și erorile majore existente în proiectare și construcție. CC al PCUS și Consiliul de Miniștri al URSS remarcă faptul că în activitatea multor arhitecți și organizații de proiectare latura exterioară-ostentativă a arhitecturii, abundentă în excese mari, a fost răspândită, ceea ce nu corespunde liniei Partidului și a Guvernului în arhitectură și construcții. Fiind atrași de partea ostentativă, mulți arhitecți sunt preocupați în principal de decorarea fațadelor clădirilor și nu lucrează la îmbunătățirea disponibilității interne și a echipamentelor clădirilor rezidențiale și apartamentelor, neglijând necesitatea creării de facilități comode pentru populație, cerințele economiei și funcționarea normală a clădirilor. Turburile nejustificate, numeroase colonade și porticele decorative și alte excese arhitecturale, împrumutate din trecut, au devenit un fenomen de masă în construcția de clădiri rezidențiale și publice, pentru care în ultimii ani s-a cheltuit o mulțime de fonduri publice pentru locuințe, în locul cărora ar putea fi construit un milion de metri pătrați de spațiu de locuit pentru muncitori...CC al PCUS și Consiliul de Miniștri al URSS remarcă faptul că o parte semnificativă a clădirilor rezidențiale, civile și a clădirilor industriale sunt încă construite după proiecte individuale, acesta fiind unul dintre principalele motive care generează excese. În ciuda fezabilității tehnice și economice indiscutabile a clădirii conform proiectelor-tip, multe ministere și departamente consideră dezvoltarea lor o chestiune secundară și nu îndeplinesc planurile de proiectare-tip...Atunci când se proiectează și construiește, arhitecții și inginerii ar trebui să se concentreze pe economia construcțiilor, creând cele mai mari facilități pentru populație, îmbunătățind apartamentele, școlile, spitalele și alte clădiri, precum și peisagistica zonelor rezidențiale și a cartierelor. Pentru a evita excesele, arhitecții și inginerii noștri trebuie să devină îndrumători a tot ce este nou, progresiv în proiectare și construcție. Construcția ar trebui realizată conform celor mai economice proiecte-tip elaborate, ținând cont de cele mai bune realizări ale construcțiilor interne și străine, bazate pe metode de producție industrială.

Arhitecturii sovietice trebuie să-i fie caracteristică simplitatea, austeritatea formelor și renta-

bilitatea soluțiilor. Atractivitatea clădirilor ar trebui obținută nu atât prin utilizarea de ornamente decorative scumpe, cât prin conectarea organică a formelor arhitecturale, proporțiile bune ale acestora, precum și utilizarea corectă a materialelor, structurilor și detaliilor și a lucrărilor de înaltă calitate... Pentru a efectua construcții de locuințe și construcții civile în baza proiectelor-tip de înaltă calitate, care asigură o reducere accentuată a costului construcției și îmbunătățirea condițiilor de viață a populației, se consideră necesare să se dezvolte, până la 1 septembrie 1956, noi proiecte-tip de clădiri rezidențiale cu 2, 3, 4 și 5 etaje, școli pentru 280, 400 și 880 de elevi, spitale pentru 100, 200, 300 și 400 de locuri, instituții pentru copii, magazine și întreprinderi de alimentație publică, cinematografe, sanatorii, hoteluri și case de odihnă, folosind cea mai bună experiență de proiectare internă și externă” [7].

În scopul economiei a fost adoptată și Hotărârea nr. 270 din 14 martie 1957 a Consiliului de Miniștri despre „Utilizarea primelor etaje ale clădirilor locative nou construite”: „anularea deciziilor anterioare ale Guvernului privind utilizarea obligatorie a primelor etaje ale clădirilor rezidențiale construite recent pentru a găzdui magazine, unități alimentare, instituții pentru copii și alte instituții cu scopuri culturale și casnice, ceea ce duce în unele cazuri la o creștere a costului construcției de locuințe” [8].

La *Congresul al VI-lea al Uniunii Arhitecților* din 25 aprilie 1958 s-a discutat despre asigurarea îndeplinirii sarcinilor Comitetului Central al Partidului Comunist al Moldovei și al Consiliului de Miniștri RSSM: „dezvoltarea și îmbunătățirea construcțiilor rezidențiale pentru anii 1958-1960; dezvoltarea ulterioară a industrializării, îmbunătățirea tehnologiilor în construcții, perfecționarea în proiectarea edificiilor, introducerea noilor materiale și construcții eficiente, utilizarea pe scară largă a betonului prefabricat, montajul la maxim în construcții, dezvoltarea construcțiilor din blocuri mari și pregătirea pentru construcțiile din panouri mari, lupta pentru micșorarea greutateii clădirilor, micșorarea costului construcției din conținutul proiectării; rectificarea planurilor generale ale principalelor orașe până în anul 1960, în vederea creșterii rapide a industriei și schimbarea politicilor de amplasarea locuințelor; ...elaborarea noilor cartiere și raioane în baza proiectelor-tip... întru crearea complexelor arhitecturale integrale din clădiri economice și industrializate...” [9, p.163].

Fig. 3. Sursa: BNRM, *Строительная Газета*, Nr. 15, 27 iulie 1986, p. 3.

Fig. 4. Sursa: BNRM, *Строительная Газета*, Nr. 15, 27 iulie 1986.

„În orașele Moldovei în anul 1959 au fost construite 507 mii m² locativi, au început a lucra 35 de întreprinderi industriale și în spațiile rurale au fost construite 10 mii de case individuale” [10, p. 19]. „În anul 1959, Institutul de proiectări *Moldghiprostroï* a proiectat:

1. Construcții locative – 227 de obiecte, dintre care conform proiectelor-tip 225, 99%
2. Construcții publice – 172 de obiecte, dintre care conform proiectelor 159, 92,4%
3. Construcții industriale – 26 de obiecte, dintre care conform proiectelor-tip 22, 84,5%
4. Construcții agricole – 6 obiecte conform proiectelor-tip, 100%” [10, p. 9].

În această perioadă au fost aprobate un șir de reglementări importante în domeniul construcțiilor: Hotărârea Consiliului de Miniștri privind „Îmbunătățirea proiectării în construcții” din 20 februarie 1959; Hotărârea Consiliului de Miniștri URSS privind „Procedura de aprobare a proiectelor-tip în construcții” din 1 iulie 1959; Hotărârea Consiliului de Miniștri URSS privind „Elaborarea listei prețurilor, pentru proiectele de construcții în masă” din 26 octombrie 1959; Hotărârea Consiliului de Miniștri URSS privind „Creșterea nivelului tehnic și reducerea costurilor estimate pentru construcțiile de întreprinderi industriale, centrale electrice și edificii de transport” din 5 februarie 1960; Rezoluția plenului PCUS din iulie 1960 privind „Implementarea deciziilor Congresului al XXI-lea al PCUS, privind dezvoltarea industriei,

transportului și introducerea în producție a noilor realizări ale științei și tehnologiei” și altele.

La *Congresul al VII-lea al Uniunii Arhitecților* din 23 – 24 septembrie 1960 s-au discutat căile de dezvoltare urbană: „dezvoltarea construcțiilor pe teritorii noi; reducerea construcțiilor cu un nivel; problemele transportului; regularizarea construcției pe ani, în corespundere cu planul economic național; revizuirea planurilor generale ale orașelor și introducerea viziunilor noi, progresive” [10, p. 4]. Se elaborează noi planuri generale, care să facă față creșterii populației și industrializării rapide, din 1961, pentru prima dată, se proiectează nodurile industriale, pentru mai multe orașe se proiectează zonele de recreere, se lucrează asupra dezvoltării și înverzirii zonelor suburbane. Arhitecții proiectează după principiul microraiionării: „construirea unui sistem de servicii culturale și publice pentru dezvoltarea de noi forme de viață și recreere” [11, p. 15]. Îmbinarea proiectelor-tip însă a dus la monotonie în dezvoltarea urbană: aceeași gamă coloristică, lipsa decorului în clădirile din panouri mari, etc.

Este foarte mare diferența între orașe și sate: dacă spațiile urbane se dezvoltau reglementar, conform planurilor generale, atunci spațiile rurale se dezvoltau haotic: „în anul 1940 nici unul din cele 1818 de sate și orașe mici nu aveau un plan de dezvoltare și nici un plan de amenajare elementar” [11, p. 23], dar în perioada sovietică s-a schimbat radical atitudinea față de construirea rurală, apar

magazine, întreprinderi de alimentație publică, clădiri publice, se reorganizează rețelele de străzi, se reduce dimensiunea terenurilor construite, se atrage atenția asupra conservării resurselor naturale ale zonei, terenurilor irigate, plantațiilor și altele. Se reorganizează satul moldovenesc prin arhitectură socialistă cu caracteristici naționale.

Congresul al VIII-lea al Uniunii Arhitecților din 21-22 martie 1963 s-a axat pe „accelerarea progresului tehnologic în construcții, dezvoltarea urbană integră, care să răspundă prin confort, economie și frumusețe celor mai înalte cerințe ale omului sovietic – constructorul comunismului; ...ajustarea planurilor generale ale orașelor și ale centrelor raionale...; proiectarea noilor microraiioane, îmbunătățindu-le în concordanță cu creșterea nevoilor omului sovietic” [11, p. 217].

În Hotărârea *Congresului al IX-lea al Uniunii Arhitecților* din 25-26 martie 1965 se vorbește despre continuarea lucrului asupra planurilor generale urbane, cât și rurale; dezvoltarea ulterioară a microraiioanelor locative, reducerea golurilor în arhitectura culturală și de deservire publică, amenajare și înverzire; îmbunătățirea proiectelor-tip locative și publice, revizuirea planurilor și amenajării interioare ale locuințelor; dezvoltarea construcției experimentale și trecerea la construcția edificiilor mai înalte; crearea complexelor industriale, strict conform planurilor generale. A fost pusă problema calității în construcții, importantă fiind supravegherea de autor, cu sancțiuni financiare în caz de abatere de la proiect, publicarea deschisă a numelor arhitecților și persoanelor vinovate de acestea; de asemenea, publicarea numelor autorilor cu cele mai reușite construcții.

La data de 28 mai 1969 CC al PCUS și Consiliul de Miniștri URSS au adoptat un șir de legi, care au contribuit la dezvoltarea ulterioară în construcții: Hotărârea nr. 389 privind „Îmbunătățirea planificării construcției de capital și consolidarea stimulentei economice pentru producția de construcții”; Hotărârea nr. 390 privind „Îmbunătățirea estimărilor în proiectare”; Hotărârea nr. 391 privind „Salarizarea lucrătorilor în proiectare și ai organizațiilor de inspectare”; Hotărârea nr. 392 privind „Măsurile de îmbunătățire a calității construcțiilor locative și publice”.

La *Congresul al X-lea al Uniunii Arhitecților* din 5 iunie 1969 s-a vorbit repetat despre aceleași probleme în construcții, dar și despre reconstrucția centrelor orașelor, deoarece construirea pe terenurile libere, practica anterioară, nu mai putea

continua, atât din punct de vedere economic (noi rețele edilitare, drumuri), cât și agrar (valoarea pământului, care este foarte bine punctată în Legea URSS din 13 decembrie 1968 privind „Aprobarea bazelor legislației funciare a URSS și a Republicilor Unionale”). După al *XI-lea Congres* arhitecții au îmbunătățit dezvoltarea orașelor și așezărilor rurale, calitatea economică și estetică a clădirilor și structurilor, au întruchipat și realizat cele mai bune principii ale arhitecturii sovietice.

Congresul al XII-lea al Uniunii Arhitecților din 15 septembrie 1980 a pus în discuție mai multe subiecte arhitecturale și urbanistice: ridicarea nivelului arhitectural și artistic al locuințelor, ce se construiau în masă, industrializarea construcției locative: „casele din panouri mari de calitate mai înaltă, cu confort mai ridicat, ocupând în total 60%, fiind mai diverse și cu mai multe niveluri” [12, p. 204]; un rol important s-a acordat edificiilor publice; semnificativ s-a lucrat asupra realizării Decretului CC al PCUS și Consiliul de Miniștri al URSS privind „Regularizarea construcției rurale”. „Patruzeci și trei de sate din raioanele Moldovei (Orhei, Râbnîța, Slobozia, Drochia și altele) cu succes au participat la Expoziția Realizărilor Economiei Naționale a URSS, fiind premiate pentru cele mai reușite construcții și amenajări rurale,” [12, p. 204]. Continuă să prezinte un interes ridicat capitala republicii, prin Decretul Consiliului de Miniștri din 3 octombrie 1985 privind „Măsurile pentru dezvoltarea gospodăriei urbane a or. Chișinău pentru anii 1985-1990”: „un program la scară largă pentru dezvoltarea în continuare a sferelor sociale și economice vitale ale capitalei republicii, soluționarea problemelor cele mai acute în asigurarea lucrătorilor cu locuințe, obiecte de cultură, comerț, alimentație publică, pentru sistemul de energie termică și gospodării comunale.” [12, p. 206]. Acest program trebuia să fie strâns legat de noul plan general al Chișinăului, care urma să fie aprobat. În următorii ani s-a dezvoltat o structură de planificare clară, de poziționare convenabilă a zonelor industriale și celor locative, cu un aspect arhitectural expresiv al orașelor. În programul proiectului PCUS se menționa: „cerințe mai mari vor fi puse față de arhitectură, designul estetic și îmbunătățirea amenajărilor urbane și rurale” [12, p. 22].

Discuțiile *Congresului al XIII-lea al Uniunii Arhitecților* din 20 decembrie 1988 sunt axate pe „Dezvoltarea ulterioară a arhitecturii și urbanismului RSSM” – Hotărârea Guvernului din 12 februarie 1988. Se pune aceeași problemă de

„asigurare până în anul 2000 a fiecărei familii cu apartament sau casă individuală” [13]. Dezvoltarea industriei construcțiilor a oferit posibilitatea de a trece la montaj, creșterea bruscă în producerea materialelor de construcții. În proiectarea complexă a cartierelor și raioanelor noi, bazată pe proiectarea-tip, arhitectul trebuia să caute soluții interesante de compoziții ale edificiilor-tip, formând diferite grupuri, ținând cont de formă și culoare. Se continuă și construcția conform proiectelor-tip în spațiile rurale. Toate acestea se dezvoltă în paralel cu aspectul artistic și propaganda monumentală sovietică.

În urma analizei stenogramelor este vizibilă legătura strânsă dintre politic – legislație – urbanism/arhitectură, discursurile reprezentanților politici se transformă direct în reglementări, care urmează a fi implementate de profesioniștii din domeniu. Arhitecții urmează ideologia sovietică fiind „educați” în permanență. Important era faptul că fiecare proiect era analizat minuțios, uneori criticat chiar dur, atât de arhitecți, cât și de personajele politice. Aceasta a dus la o proiectare mai ordonată, evident nu și fără erori, uneori chiar majore. În RSSM tendințele în proiectare se subordonau necesităților „poporului sovietic”, în corelație cu deciziile politice. Primul și principalul scop al „puterii sovietice”: reconstrucția orașelor mari și mici a fost practic îndeplinit în anul 1948, continuând schemele-planuri generale, elaborarea cărora a întâmpinat greutăți în lipsa ridicărilor topografice, după care a urmat edificarea noilor edificii, cu accent mai mare pe fronturile stradale, din materialele de construcție autohtone, care a impulsionat studierea patrimoniului. În același timp, creșterea rapidă a populației a determinat examinarea subiectelor actuale pentru toată perioada sovietică: al economicității și lichidării insuficienței clădirilor locative, având o dezvoltare evolutivă și care au provocat industrializarea țării. Proiectarea-tip pe toate palierile arhitecturale a dus la proiectarea nodurilor industriale, sistematizarea urbană, planificarea de raion cu distribuția forței productive. De la proiectarea punctată s-a trecut la proiectarea în complex: cartier, raion, microraiion. Organismul urban se dezvoltă prin compoziții ordonate și grupări de locuințe din panouri prefabricate pe terenuri libere. Acestea nu întotdeauna sunt reușite nici din punct de vedere estetic, nici din punct de vedere funcțional, dar arhitectura experimentală continuă. Se dezvoltă spațiile de recreere urbane (orașele se înverzesc continuu) și

suburbane. Mai târziu se pune și problema încetinirii extinderii orașelor, pământul în Republica Moldova având o valoare semnificativă în dezvoltarea țării. Aici putem să accentuăm sistematizarea rurală, căreia i s-a acordat o atenție deosebită. Satele au obținut planuri generale, rețele edilitare, edificii social-publice, locuințe gândite în dependență de zona climaterică și ordonate în așa mod ca să ocupe cât mai puțin din pământurile agricole.

Este de remarcat că, pe parcursul dezvoltării orașelor și satelor RSSM permanent se simțea lipsa profesioniștilor, se lucra foarte mult cu ajutorul arhitecților și instituțiilor din alte Republici Uni-

Referințe bibliografice:

1. Стенограмма III Съезда архитекторов Молдавской ССР. În: AOSPRM, F. 2905, inv. 1, d. 88, 190 p./Stenograma III S'ezda arhitektorov Moldavskoi SSR.
2. Отчётный доклад о работе правления Союза к II Съезду архитекторов МССР. În AOSPRM, F. 2905, inv. 1, d. 47, 54 p./Otchiotnyi doclad o rabote pravlenia Soiuza k II S'ezdu arkhitektorov MSSR.
3. Стенограмма II съезда архитекторов Молдавской ССР. În: AOSPRM, F. 2905, inv. 1, d. 49, 332 p./Stenograma II S'ezda arkhitektorov Moldavskoi SSR.
4. <https://ro.wikipedia.org/wiki/Cotile%C8%9B>
5. Стенограмма IV Съезда Архитекторов Молдавской ССР. În: AOSPRM, F. 2905, inv. 1, d. 118, 152 pag./Stenograma IV S'ezda arkhitektorov Moldavskoi SSR.
6. Стенограмма V Съезда Архитекторов Молдавской ССР. În: AOSPRM, F. 2905, inv. 1, d. 136, 129 pag./Stenograma V S'ezda arkhitektorov Moldavskoi SSR.
7. http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_5043.htm
8. http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_5185.htm
9. Стенограмма VI Съезда Архитекторов Молдавской ССР. În: AOSPRM, F. 2905, inv. 1, d. 191, 175 pag./Stenograma VI S'ezda arkhitektorov Moldavskoi SSR.
10. Стенограмма VII Съезда Архитекторов Молдавской ССР. În: AOSPRM, F. 2905, inv. 1, d.238, 240 pag./Stenograma VII S'ezda arkhitektorov Moldavskoi SSR.
11. Стенограмма VIII Съезда Архитекторов Молдавской ССР. În: AOSPRM, F. 2905, inv. 1, d. 287, 224 p./ Stenograma VIII S'ezda arkhitektorov Moldavskoi SSR.
12. Стенограмма XIII Съезда Архитекторов Молдавской ССР. În: AOSPRM, F. 2905, inv. 1, d. 556, 218 p./ Stenograma XIII S'ezda arkhitektorov Moldavskoi SSR.
13. Ziarul „Советская Молдавия”, nr. 293, 21 decembrie 1985.